

MAKTAB YOSHIDAGI BOLANING NUTQIY KAMCHILIKLAR VA UNI RIVOJLANTIRISH RIVOJLANTIRISH

Xayitboyeva Arofatxon
Ashuraliyeva Dildora

Fargʻona viloyati Quva tuman 30-maktab boshlangʻich sinf oʻqituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlangʻich taʼlimda bolalar ogʻzaki nutqini rivojlantirishda oʻyin, ota onaning oʻrni haqida fikr yuritilgan

Kalit soʻzlar: polisemiya, semantik soya, ijodiy tafakkur, anatomik-gimnastik mashq.

Maktab yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirish uchun asosiy oʻyin vazifalaridan biri bu bolaning soʻzlarini boyitish, tushunchalarni oʻzlashtirishda, ishlatilgan soʻzlarning polisemiyasini va ularning semantik soyalarini tushunishda. Oʻyinlarda bolaning nutq faoliyati rivojlanadi, ona tiliga qiziqish va eʼtibor tarbiyalanadi shu tariqa bola toʻgʻri va ifodali soʻzlashga oʻrgatiladi. Birinchi sinfga borgan bolaning soʻzlarni toʻgʻri talaffuz etishida oʻqituvchining xizmati katta. Bolalarning barchasiga tushunarli, shevalardan foydalanmay sof badiiy nutqda dars jarayonini olib borishni talab etadi. Maʼlumki, mustaqil fikrlashga oʻrgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qoʻllab, bolalarga chuqur bilim berish maktab yaʼni boshlangʻich taʼlimning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalar taʼlim jarayoniga olib kirildi Boshlangʻich maktabda nutqni rivojlantirish muammosi eng muhimlaridan biridir. Obrazli, sinonimlarga, qoʻshimcha va tavsiflarga boy, bolalar nutqi bugungi kunda kam uchraydigan hodisadir. Bola uchun esa yaxshi nutq muvaffaqiyatli oʻrganish va rivojlanishning kalitidir. Afsuski, shuni taʼkidlash kerakki, koʻplab bolalar nutq darajasi past boʻlgan holda oʻqishga keladilar, gapni toʻgʻri qurishni bilmaydilar, monolog gapirmaydilar, notoʻgʻri talaffuz, keyin esa imlo bilan bogʻliq suhbatda xatolarga yoʻl qoʻyadilar. Koʻpincha ularning nutqi lakonik, quruq, tasvir va yorqinlikdan mahrum. Aniq va grammatik jihatdan toʻgʻri gapirishga, puxta oʻrgatilgan ovozga ega boʻlishga, oʻz fikrini ogʻzaki va yozma ravishda ifodalay olishga, oʻz his-tuygʻularini turli intonatsion vositalarda ifodalay olishga oʻrgatish, nutq madaniyatini kuzatish va soʻzlash qobiliyatini rivojlantirishdir. Demak, oʻqituvchilarni oʻqitishning hozirgi bosqichidagi eng muhim vazifalardan biri nutq faoliyatini rivojlantirishdir.

Shuning uchun o'qituvchi oldida bolalarni so'zni his qilishga, gaplar tuzishga, matnni (mavzu, g'oya, tuzilish) tushunishga o'rgatish vazifasi turibdi. Bu muammoni faqat ona tili, adabiyot, o'qish darslarida emas, balki boshqa darslarda ham, sinfdan tashqari vaqtlarda ham hal qilish kerak. Og'zaki va yozma nutq ko'nikmalari bolada ko'plab omillar ta'sirida shakllanadi. Shuning uchun bolalarning nutq faolligi, muloqot qilish, o'z fikrlarini ifoda etish uchun sharoit yaratishda juda muhimdir. Talabalar nutqini turli til vositalari bilan boyitish, nutqdagi kamchiliklarni oldini olish va bartaraf etish, talaffuz me'yorlari va nutq vositalarini o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otib, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. 6-7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha ta'lim davlat va nodavlat bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarida va oilada amalga oshiriladi. Maktab ta'limning maqsadi - bolalarni o'qishga tayyorlash, bolani sog'lom, rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib shakllantirish, qobiliyatlarini ochib berish, o'qishga, tizimli ta'limga bo'lgan ishtiyoqini tarbiyalashdir. Bolalar nutqini o'stirish orqali ularning nutq a'zolarini anatomik-gimnastik mashq qildirish orqali nutqning ravon tushunarli bo'lishini ta'minlaydi: bolalar tafakkuri, aqliy faoliyatini rivojlantiradi, ularda nutq odobi, ma'naviy barkamollikni shakllantiradi. Nutqni rivojlantirish nafaqat bolani atrof-olam bilan tanishtirish tomoni, balki umumiy psixik rivojlanish ustuni hisoblanadi. Bola nutqining rivojlanishi umuman shaxsni va shu bilan birga barcha psixik jarayonlarni shakllantirish bilan bog'liqdir. «...Tilni egallash jarayoni -bu faqat shunchaki bilimlar, mahorat hamda ko'nikmalarni berish jarayoni emas. Bu eng avvalo tarbiyadir. Qalbni tarbiyalash, aqlni tarbiyalash, fikrlar tuzishni shakllantirish, inson ruhiy qiyofasining eng nozik qirralariga chidam bilan ishlov berishdir» (K.D.Ushinskiy). Shuningdek bolaning nutqidagi kamchiliklarni faqat o'qituvchi yoki, ota-onaga bog'liq emas. Oila, maktab hamkorligi yaxshi yo'lga qo'yilgandagina, bolada ijobiy o'zgarishlar kuzatsak bo'ladi. Bundan tashqari har bir oilada badiiy adabiyotga qiziqish ortgandagina, jamiyatda o'sish va rivojlanish sezilarli darajada o'z kuchini ko'rsatadi. Inson ma'naviyatli va madaniyatli bo'lib tug'ilmaydi, u bilim olish jarayonida shakllanadi. Bizning oldimizda turgan eng katta masalalardan bir esa, o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama kamol topgan shaxs sifatida tarbiyalanishi uchun qo'limizdan keladigan barcha ezgu ishlarni qilishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. R.M.Qodirova. O'zbekiston bolalar bog'chalari va maktablarida bolalarga 5-6 yoshdan boshlab rus tilida dialogik nutqni o'rgatish. -T.: O'qituvchi, 1993.
2. Babaeva D.R. Nutq o'stirish metodikasi. O'quv qo'llanma. - T.: TDPU, 2016.